

Un fragment din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova

Eugen NICOLAE*

Excepționalul tezaur de la Săseni a fost descoperit, potrivit informațiilor date de A.A. Nudelman, care l-a publicat preliminar în 1974, în luna mai 1973, în mod întâmplător, de eleva Tamara Lebădă. A.A. Nudelman a comunicat 272 de monede de argint (Hoarda de Aur — 74, Ungaria — 15, Lituania — 15, Moldova — 27, Imperiul Otoman — 141), dintre care 257 au fost recuperate și au intrat în colecțiile Muzeului de Arheologie al Institutului de Arheologie și Etnografie din Chișinău, împreună cu câteva fragmente din „urciorul moldovenesc” în care fuseseră depuse¹ (care s-au pierdut între timp). Piesele se păstrează în prezent la Muzeul Național de Arheologie și Istorie Națională, care a preluat recent colecțiile fostului Muzeu de Arheologie.

Cu câțiva ani în urmă, cu ocazia unei deplasări prin Săseni, am avut ocazia de a sta de vorbă cu Vera Lebădă, sora Tamarei Lebădă (în prezent locuind la Riga), care asistase, împreună cu alți elevi, la descoperire. Aceasta își amintea că s-au găsit, împreună cu „un fund de urciur”, foarte multe monede „albe mici și mari” (impresie lăsată de diferența dintre dimensiunile asprilor otomani și ale pieselor mai mari, cum ar fi cele tătărești, moldovenești și lituaniene) și „câțiva galbeni” (în caz că ochii copiilor de atunci nu s-au înșelat, ar fi vorba de emisiuni de aur, care s-au risipit în sat până la venirea lui A.A. Nudelman). Discutând cu sătenii, am aflat că, după plecarea numismatului de la Chișinău, învățătorul a săpat atent locul, împreună cu elevii, și a mai găsit monede, pe care le-a luat cu el, declarând că le va preda muzeului. După puțin timp, acest învățător, care locuia în alt sat, s-a transferat, afișând în anii următori o surprinzătoare prosperitate, pusă de săteni pe seama vânzării monedelor. În orice caz, este sigur că numărul monedelor găsite a fost mai mare decât cel semnalat de A.A. Nudelman. Locul descoperirii se află pe proprietatea lui „Ciomârtan al lui Nicolae”, pe dealul „La Horea” (după numele unui moșier din vechime, conform spuselor sătenilor), spre vale. Nici la locul descoperirii și nici în împrejurimi nu se observă și nu au fost semnalate vestigii arheologice. Se pare că tezaurul a ieșit la suprafață în urma alunecării terenului, aflat aici în pantă abruptă.

Importanța descoperirii a fost subliniată încă de primul editor. Ea a fost sistematic citată în studiile de specialitate, dar prin publicarea fără detalii, imprecisă și cu erori de determinare, au rămas în afara circuitului științific date de mare interes. Se impunea în mod evident publicarea cu toate detaliile atât a monedelor tătărești recuperate, în majoritate emisiuni inedite sau puțin cunoscute (cel mai mare lot cunoscut cu piese de argint bătute la Yangi-şehr / Şehr al-cedid), cât și a celor otomane (cel mai mare lot din Moldova

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; eugenicolae@yahoo.com.

¹ A.A. Nudelman, *Monety iz raskopok i sborov 1972-1973 gg.*, Arheologičeskie issledovanija v Moldavii (1973 g.), Chișinău, 1974, p. 204-206 (identificarea monedelor tătărești

a fost făcută cu colaborarea lui L.L. Polevoj); vezi și idem, *K voprosu o sostave deneznogo obrašeniija v Moldavii v XIV – načale XVI vv (Po materialam kladov)*, în *Karpato-Dunajskie zemli v srednie veka*, Chișinău, 1975, p. 103-105. Nu se precizează care sunt monedele recuperate de muzeu.

cu aspri de la Bayezid al II-lea) și moldovenești (cel mai mare lot cunoscut cu groși de la Bogdan al III-lea). În 1997, Ana Niculiță, Ana Boldureanu și semnatarul acestor rânduri au publicat cei 132 de aspri otomani din colecțiile muzeului: Mehmed I — 1, Bayezid al II-lea — 126, imitații de tip Bayezid al II-lea — 3, Selim I — 2². De curând a fost încheiată și reexaminarea monedelor tătărești (69) și europene (Moldova — 26, Ungaria — 15, Lituania — 15), care au fost publicate de autorul acestui articol³ și de Ana Niculiță⁴.

Din partea risipită a tezaurului, este posibil ca piese tătărești mai rare, cum ar fi cele bătute la Yangi-şehr / Şehr al-cedid, să fi ieșit din Republica Moldova, iar unele să se regăsească printre cele ale căror imagini circulă pe internet. Marea majoritate a monedelor acestui atelier postate pe internet provin sigur din Republica Moldova, fiindcă ele apar arareori în descoperiri din alte regiuni. Dintre exemplarele păstrate în colecții private, a fost semnalată în 1999 o emisiune de la Şehr al-cedid din anul hegirei 768, pe care o reluăm mai jos (nr. 9, cu bibliografia), deoarece face parte din lotul prezentat acum. Patru groși de la Bogdan al III-lea din colecția Mihai Ciocanu au fost publicați în 2005 de Lilia Dergaciova⁵, ceea ce duce la 30 totalul de emisiuni moldovenești examinate. Acești groși nu aduc noutăți tipologice față de lotul recuperat de muzeu: primul este similar cu nr. 3-4 din catalogul publicat de Ana Niculiță, iar ceilalți cu nr. 13-23. În același articol, Lilia Dergaciova comunică faptul că 80 de piese ar fi fost cunoscute de-a lungul timpului de Mihai Ciocanu⁶; prin urmare, totalul monedelor descoperite ar fi fost de minimum 337 (fiindcă cele 15 examinate dar nerecuperate de A.A. Nudelman ar putea fi printre cele 80 menționate). Tot în 2005, Gheorghe Postică a semnalat cinci piese aflate în posesia unei persoane din raionul Râșcani: un polgroș polonez de la Alexandru I, un denar unguresc de la Vladislav al II-lea și trei groși moldovenești de la Bogdan al III-lea⁷. Totalul pieselor descoperite se ridică astfel la minimum 342, cel al groșilor moldovenești examinați la 33, iar cel al polgroșilor polono-lituanieni și al denarilor ungurești la câte 16 pentru fiecare categorie⁸.

Cele 15 monede din tezaurul de la Săseni pe care le publicăm aici ne-au fost prezentate spre identificare la Chișinău în 1997, prin intermediul regretatului profesor Pavel Bârnea, căruia îi păstrăm o vie recunoștință pentru îndemnul și sprijinul generos pentru a cerceta descoperiri din Republica Moldova. Este vorba de nouă emisiuni de argint din epoca Hoardei de Aur și de șase aspri otomani de la Bayezid al II-lea. Le adăugăm numai la totalurile pentru categoriile examinate și nu la totalul general al pieselor descoperite, fiindcă este aproape sigur că ele fac parte dintre cele 80 cunoscute de Mihai Ciocanu. Am avut posibilitatea de a face mulaje după piesele tătărești din această colecție privată, ale căror fotografii le reproducem aici (fig. 1); din păcate, în privința greutateilor nu am putut înregistra decât gramele și decigramele. Pentru piesele otomane am putut doar nota caracteristicile tipologice generale. Monedele se prezintă astfel⁹:

² Ana Niculiță, Ana Boldureanu, E. Nicolae, *Les aspres ottomans du trésor de Săseni, dép. de Călărași (Rép. de Moldavie)*, SCN, 11 (1995), 1997, p. 201-209.

³ E. Nicolae, *Monedele tătărești din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova*, în Simpozion Chișinău 2004, p. 183-210.

⁴ Ana Niculiță, *Monedele europene din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova*, în Simpozion Chișinău 2004, p. 211-222.

⁵ Lilia Dergaciova, *Neizvestnye monety Bogdana III iz Sesenskogo klada*, Revista Arheologică, s.n., 1, 2005, 1, p. 364-367.

⁶ *Ibidem*, p. 364. Din text ar rezulta că aceste 80 de monede au intrat în colecția lui Mihai Ciocanu, dar este vorba de o

confuzie, fiindcă acesta nu și-a putut permite să achiziționeze toate piesele de care a avut cunoștință.

⁷ Gh. Postică, *Noi informații despre tezaurul monetare descoperite la Săseni și Mereni*, comunicare la Simpozion de Numismatică, Chișinău, 20-22 octombrie 2005, vezi Programul și Rezumatele comunicărilor, p. 14.

⁸ Vezi pentru aceste informații și Ana Boldureanu, *Cronica descoperirilor monetare (I)*, Tyragetia, s.n., 1 (16), 2007, 1, p. 352 și 356, nr. 17, unde se menționează eronat că toate cele 80 de piese cunoscute lui Mihai Ciocanu ar fi fost de la Bogdan al III-lea, și *Cronica descoperirilor monetare (II)*, Tyragetia, s.n., 2 (17), 2008, 1, p. 355 și 358, nr. 15-16.

⁹ Abrevieri bibliografice în catalog: BMC-Oriental = S. Lane-Poole, *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum*, VI, *The Coins of the Mongols in the British Museum*,

HOARDA DE AUR

Tokta (1290-1312)

Saray, anul hegirei 710 (31.05.1310-19.05.1311 e.n.)

1. AR ← 1,3 g; 17,5 mm. Janina 1954, nr. 10; BMC-Oriental, nr. 310.

Canibek (1341-1357)

Al-saray al-cedid, anul hegirei 746 (4.05.1345-23.04.1346 e.n.)

2. AR ↗ 1,5 g; 15,5 mm. Contramarcă circulară pe avers, jos (↘), cu inscripția العادل. Janina 1970, nr. 18.

Berdibek (1357-1360)

Beled-i Gülistan, anul hegirei 759 (14.12.1357-2.12.1358 e.n.)

3. AR ↘ 1,2 g; 15,5 mm. Janina 1954, nr. 75; Janina 1970, nr. 34.

Abdallah (1362-1369)

Yangi-şehir, anul hegirei 765 (10.10.1363-27.09.1364 e.n.)

4. AR ↑ 1,3 g; 14,5 mm.

Av. الله / السلطان العادل / عيد خان

Rv. ضرب / المهرسه / يانكى شهر / ٧٦٥

Pe avers, cuvântul sultan cu inițiala nemarcată și finala aplicată peste celelalte litere; cuvântul al-adil cu litera dal aplicată deasupra; cartuș neprecizat.

Pe revers, cuvântul Yangi cu finala de formă uzuală, dar legată de partea de sus a literei precedente; cifra 5 de aspectul unui B în oglindă; cartuș lobat.

Janina 1977, nr. 1.

5. AR ↑ 1,2 g; 17 mm.

Ca mai sus, dar aversul în cartuș lobat, iar reversul nesigur jos (nu se observă prima componentă a numelui atelierului și anul).

Şehr al-cedid, anul hegirei 766 (28.09.1364-17.09.1365 e.n.)

6. AR ↑ 1,3 g; 16 mm.

Av. Ca mai sus.

Rv. ضرب / المهرسه / شهر الجدي / ٧٦٦

Pe avers, cuvântul Allah flancat de două ornamente cordiforme duble; cuvântul sultan cu inițiala nemarcată și cu finala aplicată peste cele două litere precedente până la inițiala lui al-adil; cuvântul al-adil cu litera dal aplicată deasupra și cu finala în frunză rumi; cartuș lobat.

Classes XVIII.-XXII., ed. R. Stuart Poole, Londra 1881; Janina 1954 = S.A. Janina, *Džučidskie monety iz raskopok i sborov Kujbyševskoj ekspedicii v Bolgarah v 1946-1952 gg.*, în *Trudy Kujbyševskoj arheologičeskoj ekspedicii*, I, MIA, 42, Moscova, 1954, p. 424-484; Janina 1970 = S.A. Janina, *Monety Zolotoj Ordy iz raskopok i sborov Povolžskoj arheologičeskoj ekspedicii na Carevskom gorodišče v 1959-1962 gg.*, în *Povolž'e v srednie veka*, MIA, 111, Moscova, 1962, p. 153-178; Janina 1977 = S.A. Janina, „Novyj Gorod” (= Jangi-şehir = Şehr

al-džedid) – monetnyj dvor Zolotoj Ordy i ego mestopoloženie, Numizmatičeskij Sbornik, V/1, Moscova, 1977, p. 193-212 și pl. 15-16; Nicolae 2003 = E. Nicolae, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1451-1512*, Chișinău, 2003; Nicolae 2004 = E. Nicolae, *Monedele tătarești din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova*, în Simpozion Chișinău 2004, p. 183-210; Srečković = S. Srečković, *Akches, II, Mehmed II Fatih – Selim I Yavuz, 848-926 AH*, Belgrad, 2000.

Pe revers, finala cuvântului al-mahrusa sub forma unui ornament cordiform amplificat; cartuş neprecizat. Janina 1977, nr. 6 (reversul); Nicolae 2004, anul hegirei 766 cu revers a, nr. 19 (bătută cu aceleaşi tipare).

Anonime

Şehr al-cedid, anul hegirei 767 (18.09.1365-6.09.1366 e.n.)

7. AR ← 1,4 g; 16 mm.

Av. ٧٦٧ / الله / السلطان العادل

Rv. ضرب / المهروسه / شهر الجدى

Pe avers, ornament cordiform amplificat (neclar) în stânga cuvântului Allah; cuvântul sultan cu inițiala nemarcată și cu finala aplicată peste cele două litere precedente; cuvântul al-adil cu litera dal aplicată deasupra; stele între cifre; cartuş lobat.

Pe revers, finala cuvântului al-mahrusa sub forma unui ornament cordiform amplificat și încheiată în frunză rumi; jos, ornament cordiform cu prelungiri laterale în frunză rumi; cerc liniar.

Nicolae 2004, anul hegirei 767, grupa I, cf. variantele de avers B (cu ornamentul cordiform cu vârful sus) și C (cu ornamentul cordiform cu vârful jos).

8 AR ← 1,3 g; 14,5 mm.

Av. ٧٢٧ / الله / السلطان العادل

Rv. ضرب / المهروسه / شهر الجدى

Pe avers, cuvântul sultan cu inițiala nemarcată și cu punct și nod sasanid pe finală; finala cuvântului al-adil încheiată în frunză rumi; anul scris 727; cartuş lobat.

Pe revers, finala cuvântului al-mahrusa sub forma unui ornament cordiform amplificat și încheiată în frunză rumi; literele dal din cuvântul al-cedid încheiate în frunze rumi; cerc liniar.

Nicolae 2004, anul hegirei 767, grupa II, avers A.

Şehr al-cedid, anul hegirei 768 (7.09.1366-27.08.1367 e.n.)

9. AR → 1,1 g; 16 mm.

Av. [٧]٦٨ / الله / السلطان العادل

Rv. ضرب / المهروسه / شهر الجدى / يد شيخ

Pe avers, cuvântul sultan cu inițiala nemarcată și cu finala aplicată peste cele două litere precedente; cuvântul al-adil cu litera dal aplicată deasupra; stea în dreapta sus; cartuş lobat.

Pe revers, finala cuvântului al-mahrusa sub forma unui ornament cordiform amplificat și încheiată în frunză rumi; finala ultimului cuvânt încheiată în frunză rumi; cerc liniar.

Cf. Nicolae 2004, anul hegirei 768, grupa II (pentru avers).

Publicată de E. Nicolae, *Dve monety final'noj stadii zolotoordynskogo gospodstva k zapady ot Dnestra*, Stratum plus, 1999, 6, p. 142-144 (= idem, *Două monede din perioada de sfârșit a dominației Hoardei de Aur la vest de Nistru*, în Simpozion Chișinău 2001, p. 147-148).

IMPERIUL OTOMAN

Bayezid II (1481-1512)

Novar

10-11. AR ↓ 0,8 g; 11 mm. ♂ 0,7 g; 10 mm. Nicolae 2003, Aa; Srečković, A*a.

12. AR ♂ 0,7 g; 12 mm. Nicolae 2003, Ac sau Bc; Srečković, B*c.

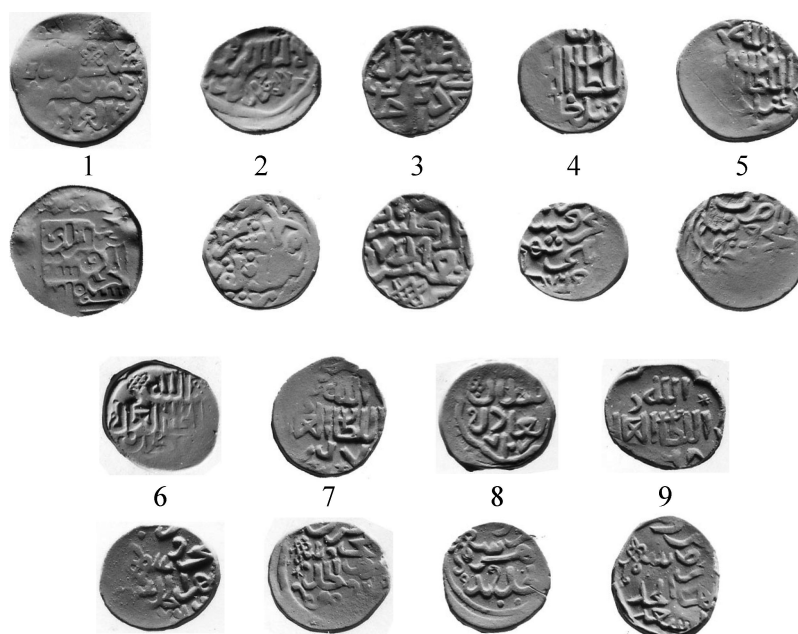

Fig. 1. Monede ale Hoardei de Aur din tezaurul de la Săseni.

Amasya ?

13. AR → 0,7 g; 11,5 mm. Tip neprecizat.

Atelier neprecizat

14. AR ↓ 0,8 g; 11 mm. Nicolae 2003, Bb; Srečković, B*b.

15. AR 0,7 g; 11,5 mm. Avers incus. Nicolae 2003, Ac sau Bc; Srečković, A*c sau B*c.

Fragmentul de tezaur prezentat sporește în mod substanțial informația asupra monedelor tătărești din tezaurul de la Săseni. Ca și în partea recuperată de muzeu, majoritatea emisiunilor din epoca Hoardei de Aur (6 ex.) au fost bătute în atelierul Orașului Nou (Yangi-şehr / Şehr al-cedid), localizat la Orheiul Vechi. Între piesele mai vechi, cea mai timpurie (nr. 1) a fost bătută la Saray în anul hegirei 710 (31.05.1310-19.05.1311 e.n.) pentru hanul Tokta. Ea devine și cea mai timpurie monedă din tezaur, deoarece lista părții recuperate de muzeu începe cu o piesă a aceluiași atelier pentru Uzbek din anul hegirei 722 (20.01.1322-9.01.1323 e.n.). Urmează o emisiune bătută la Saray al-cedid (Sarayul Nou) pentru Canibek (nr. 2) în anul hegirei 746 (4.05.1345-23.04.1346 e.n.). Canibek este reprezentat și în celălalt lot, cu șase piese, dintre care patru provenind din același atelier, dar din alți ani. Pe exemplarul de față este aplicată pe avers o contramarcă circulară cu inscripția *al-adil* („legitim”, „just”). În colecțiile muzeului se află și alte piese din tezaur, emise sub Uzbek și Canibek, care poartă contramărci similare, atribuite lui Abdallah¹⁰. Se confirmă faptul că partea tătărească a tezaurului de la Săseni s-a constituit în vremea lui Abdallah, deoarece majoritatea pieselor timpurii au fost repuse atunci în circulație (în ambele loturi sunt șapte monede

¹⁰ E. Nicolae, *Monedele tătărești . . .*, p. 183-184, nr. 1, 2 și 4-7, și comentariul de la p. 194-195.

contramarcate dintr-un total de 11). Totodată este de avut în vedere că și monedele fără contramărci vor fi pătruns târziu în regiune, ceea ce îndeamnă la prudență în folosirea ca repere cronologice a unor astfel de piese de argint descoperite în Basarabia. Tabloul emisiunilor timpurii se îmbogățește cu un exemplar bătut la Gülüstan în anul hegirei 759 (14.12.1357-2.12.1358 e.n.) pentru Berdibek (nr. 3), emitent neatestat în celălalt lot.

Dintre cele șase emisiuni ale Orașului Nou, trei sunt bătute în numele lui Abdallah, iar celelalte sunt anonime. Prima dintre ele (nr. 4), purtând anul hegirei 765 (10.10.1363-27.09.1364 e.n.) și numele atelierului în versiunea turcă, Yangi-şehir, reprezintă o variantă neatestată în lotul recuperat de muzeu, dar definită de S.A. Janina pe baza câtorva piese, între care una găsită la Orheiul Vechi¹¹. Aversul este fără ornamente, iar finala cuvântului Yangi este de formă uzuală dar legată de partea de sus a literei precedente, caracteristici care o apropie de emisiunile anului hegirei 764, atestate deocamdată doar în lotul de la muzeu¹², confirmând situarea ei la începutul seriei anului hegirei 765 de către S.A. Janina. Moneda următoare (nr. 5) are același aspect, dar reversul este nesigur, deoarece nu se observă anul și prima componentă a numelui atelierului. Reversurile ambelor piese sunt cu cartuș lobat, element esențial în definirea lor, deoarece toate celelalte reversuri sunt în cerc liniar, cartușul lobat fiind specific aversurilor. Reținem că se adaugă câte două tipare la cele cinci tipare de avers și cinci de revers pentru acest an al hegirei, atestate în lotul recuperat de muzeu.

A treia monedă bătută pentru Abdallah (nr. 6), dar cu numele atelierului în versiunea arabă, Şehr al-cedid, și în anul hegirei 766 (28.09.1364-17.09.1365 e.n.), aparține unei variante cunoscute de S.A. Janina și este bătută cu aceleași tipare cu un exemplar din partea recuperată de muzeu.

Cele două monede anonime (nr. 7-8) bătute la Şehr al-cedid în anul hegirei 767 (18.09.1365-6.09.1366 e.n.) aparțin a două grupe de emisiuni observate în lotul de la muzeu și definite în primul rând de distribuția legendelor. Piese similare erau cunoscute de S.A. Janina. Ele adaugă câte două tipare la cele 11 pentru avers și 14 pentru revers atestate în lotul citat.

De cel mai mare interes este ultima emisiune anonimă (nr. 9), bătută la Şehr al-cedid în anul hegirei 768 (7.09.1366-27.08.1367 e.n.), pe care am publicat-o în 1999. Conținutul și repartitia legendei aversului o apropie de două piese din lotul conservat la muzeu (grupa II), care au însă un cerc în stânga sus, în timp ce pe exemplarul de față se află o stea în dreapta sus. Reversul este diferit atât prin conținut cât și prin distribuția legendei (cu finalele cuvântului al-cedid pe ultimul rând). În stânga jos, legenda obișnuită („Bătut în Orașul Nou cel bine păzit”) continuă cu încă un cuvânt. Amintim că am propus lectura شيخ (şeyh), fără a mai relua aici considerațiile care au stat la baza ei¹³. O piesă similară se află în tezaurul de la Lozova, raionul Strășeni¹⁴. Subliniem faptul că monedele cu titlul şeyh se situează între cele din ale căror inscripții a fost eliminat numele hanului Abdallah (anii hegirei 767-768) și cele pe care apare titlul amir („emir”), adăugat legendelor uzuale (anii hegirei 769-770)¹⁵. Deoarece erau cunoscute numai piese cu anul 768 al hegirei, ele erau datate în anul 1367 e.n., înainte de 28 august, când începe anul hegirei 769. Desenul unei piese similare atribuită anului 769 (care nu se observă complet) a fost publicat de S.A. Janina (fără a citi sau comenta ultimul cuvânt din legenda reversului)¹⁶, ceea ce sugera că s-au bătut piese cu titlul şeyh și după 28 august 1367¹⁷. O monedă prezentată pe internet (fig. 2) vine să confirme

¹¹ S.A. Janina, „Novyj Gorod” . . . , p. 195, nr. 1.

¹² E. Nicolae, *Monedele tătărești* . . . , p. 185, nr. 11-12, și comentariul de la p. 195-196.

¹³ E. Nicolae, *Dve monety final'noj stadii zolotoordynskogo gospodstva k zapady ot Dnestra*, Stratum plus, 1999, 6, p. 142-144 (= idem, *Două monede din perioada de sfârșit a dominației Hoardei de Aur la vest de Nistru*, în Simpozion Chișinău 2001, p. 147-148).

¹⁴ Semnalată de E. Nicolae, *Dve monety* . . . , p. 144 (= idem, *Două monede* . . . , p. 147).

¹⁵ E. Nicolae, *Quelques considérations sur les monnaies tatares de la «Ville Neuve»*, SCN, 11 (1995), 1997, p. 197-200.

¹⁶ S.A. Janina, „Novyj Gorod” . . . , p. 199, nr. 16.

¹⁷ E. Nicolae, *Monedele tătărești* . . . , p. 198 și 204, nota 24.

Fig. 2. Monedă bătută la Şehr al-cedid, anul 769 al hegirei (după B. Costin).

acest lucru: o piesă slab conservată, fragmentară (0,88 g; 11-14 mm), dar pe care se observă suficient de clar atât anul hegirei 769 cât și titlul *şeyh*, descoperită în Dobrogea, într-un punct de unde provine și o emisiune a Țării Românești, de la Vladislav I Vlaicu¹⁸.

Evoluția conținutului legendelor exprimă, după părerea noastră exprimată anterior, tendințele separatiste ale conducătorilor locali, manifestate inițial față de pretendentul Abdallah și sfârșind cu desprinderea de sistemul politic al Hoardei de Aur. Promotorii acestei politici pot fi identificați în emirul Kutlubuga, căruia i se pot atribui piesele de cupru locale (pe al căror avers este posibil a se citi numele său) și cele de argint fără numele hanului, urmate de cele pe care apare titlul *şeyh*, și Dimitrie, succesorul său, căruia i s-ar datora ultimele emisiuni de argint cu titlul *amir*¹⁹. Soluțiile propuse de noi ar fi, deocamdată, singurele care ar pune în mod satisfăcător în acord aspectul neobișnuit al monedelor bătute în Orașul Nou și rezultatele investigațiilor arheologice cu ceea ce se știa din alte izvoare despre situația regiunii în epocă.

În privința asprilor otomani (al căror total ajunge la 138), cele șase exemplare descrise mai sus, în marea lor majoritate insuficient de precis încadrate pe tipuri de avers și pe ateliere, confirmă doar supremația Novarului în structura pe monetării, constatată cu ocazia analizei lotului aflat la Muzeul de Arheologie din Chișinău²⁰. Un aspru, bătut descentrat, este posibil a proveni din atelierul de la Amasya, neatestat în lotul menționat.

ANEXA

Lista monedelor Hoardei de Aur din tezaurul de la Săseni (cele două loturi cumulate: 69 + 9 = 78)

TOKTA (1290-1312), 1 ex.

Saray, 1: anul 710

UZBEK (1312-1341), 2 ex.

Saray, 2: Saray al-mahrusa, anul 722, cu contramarcă — 1. Saray, anul 739 sau 740, cu contramarcă — 1

CANIBEK (1341-1357), 7 ex.

Saray al-cedid, 5: Al-saray al-cedid, anul 741 — 1; anul 741, cu contramarcă — 1; anul 746, cu contramarcă — 1. Saray al-cedid, anul 747, cu contramarcă — 1; anul 748, cu contramarcă — 1

Gülistan, 2: anul 752, cu contramarcă — 1; anul 753 — 1

BERDIBEK (1357-1360), 1 ex.

Beled-i Gülistan, 1: anul 759

¹⁸ Informații oferite de B. Costin, la <http://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=21385>.

¹⁹ E. Nicolae, *Quelques considérations . . .*, p. 200; idem,

Monedele de cupru bătute în Orașul Nou (Şehr al-cedid), în Simpozion Chișinău 2002, p. 168 și 174-175.

²⁰ Vezi mai sus nota 2.

ABDALLAH (1362-1369), 21 ex.

Azak, 1: anul 764

Ordu, 1: anul 768

„Oraşul Nou”, 19: Yangi-şehr al-mahrusa, anul 764 — 2; anul 765 — 7; anul 765 sau 766 — 1. Şehr al-cedid al-mahrusa, anul 766 — 9

ANONIME (anii 1365-1369), 45 ex.

„Oraşul Nou”, 45: Şehr al-cedid al-mahrusa, fără numele hanului, anul 767 — 18; anul 768 — 3. Cu titlul şeyh, anul 768 — 1. Cu titlul amir, anul 769 — 15; anul 770 — 8

EMITENT NEPRECIZAT (ABDALLAH ?), 1 ex.

Ordu, 1: anul 768

Un fragment du trésor de Săseni, district de Călăraşi, République de Moldavie

RÉSUMÉ

Le trésor de Săseni fut découvert fortuitement en 1973 et A.A. Nudelman a signalé l'année suivante 272 monnaies d'argent (XIVe-XVIe siècles), dont 257 avaient été récupérées par le Musée d'Archéologie de Chişinău (aujourd'hui conservées au Musée National d'Archéologie et d'Histoire de Moldavie). La remarquable composition du trésor attira l'attention des chercheurs dès sa découverte: il inclut les plus grands ensembles d'émissions tatares en argent frappées dans la Ville Neuve (Yangi-şehr / Şehr al-cedid), de gros moldaves de Bogdan III et d'aspres ottomans de Bayezid II trouvés en Moldavie. Les pièces récupérées par le musée ont été réexaminées et publiées après 1995 par Ana Niculiţă, Ana Boldureanu et Eugen Nicolae: Horde d'Or — 69, Hongrie — 15, Lituanie — 15, Moldavie — 26. Beaucoup de monnaies ont été dissipées par les découvreurs. Le collectionneur Mihai Ciocanu a signalé 80 de ces pièces, dont quatre émissions moldaves furent publiées par Lilia Dergaciova, et Gheorghe Postică a communiqué cinq exemplaires d'une collection privée du district de Râşcani: un demi-gros polonais, un denier hongrois et trois gros moldaves. L'enfouissement du dépôt a été situé après 1515.

L'auteur publie 15 monnaies appartenant à ce trésor, qui lui ont été présentées en 1997 par le professeur Pavel Bârnea de Chişinău (collection privée). Il s'agit de neuf pièces tatares et six ottomanes. Les aspres ottomans n'apportent pas d'informations importantes par rapport au lot publié. Par contre, pour les pièces de la Horde d'Or, on enregistre quelques nouveautés. Ainsi, il y a une émission de Tokta de l'atelier de Saray (no. 1), qui représente la plus ancienne pièce du dépôt, car le lot récupéré commençait avec des monnaies du khan Uzbek. Pour l'atelier de Saray al-cedid de l'époque de Canibek on connaissait quatre pièces des années 741 (2 exemplaires), 747 et 748; on publie maintenant une émission de l'année 746 de l'hégire (no. 2), contremarquée avec l'inscription al-adil. Absent du lot du musée, Berdibek est représenté par une pièce frappée à Gülistan (no. 3). Pour quatre des monnaies de la Ville Neuve (nos. 4-5 et 7-8) on enregistre des coins nouveaux. Une émission de Şehr al-cedid de l'année 768 de l'hégire (no. 9), déjà publiée, porte à la fin de la légende du revers un mot obscur, déchiffré comme şeyh («cheikh»). En discutant le matériel connu, on conclut que cette inscription est présente aussi sur les premières émissions de l'année 769 de l'hégire, étant ensuite remplacée par le mot amir («émir»). En annexe, on donne la liste des monnaies tatares des deux lots cumulés.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Monnaies de la Horde d'Or du trésor de Săseni.

Fig. 2. Monnaie frappée à Şehr al-cedid, année 769 de l'hégire (d'après B. Costin).